

WINCENTY URBAN

ARCHIWUM — MUZEUM ARCHIDIECEZJALNE I BIBLIOTEKA KAPITULNA WE WROCŁAWIU W LATACH 1945—1970

Do zasłużonych niewątpliwie instytucji naukowych i kulturalnych archidiecezji wrocławskiej należy zaliczyć bezstronnie Archiwum Archidiecezjalne, Muzeum i Bibliotekę Kapitulną. Druga wojna światowa obeszła się niemiłosiernie z wymienionymi instytucjami kościelnymi. W latach wojennych 1939—1945 kierował nimi ks. K. Engelbert, dobry fachowiec i zamięłowany badacz. Mając tedy do pomocy trzy siostry urszulanki musiał pokonać cały szereg trudności, aby utrzymać wszystkie instytucje na poziomie. W czasie wzmagających się trudności wojennych zaczęto umieszczać za zgodą kardynała Bertrama i konserwatora G. Grundmanna już w 1942 r. szereg wartościowych przedmiotów bibliotecznych po parafiach śląskich, jako mniej narażonych na niebezpieczeństwo bombardowania (Strzelin, Henryków, Sobótka, Kielczyn; m. in. wywieziono wtedy z Wrocławia 805 inkunabułów). W 1945 r. wobec zbliżającego się frontu wschodniego musiano zabezpieczyć wiele zbiorów archiwalnych, bibliotecznych oraz muzealnych. Zabytki te i zbiory umieszczano po plebaniach śląskich po lewej stronie Odry, gdyż Niemcy żywili przekonanie, że wojska radzieckie nie osiągną nigdy tej linii w wojennym pochodzie. W lutym 1945 r. ks. Engelbert otrzymał „Umquartierungsschein 2 II 1945” wydany przez NSDAP Ortsgruppe Breslau-Amt für Volkswohlfahrt, musiał więc opuścić Wrocław i przetrwał okres ostatnich walk w Kamieńcu Żąbkowickim, Archiwum, Muzeum i Biblioteka pozostawały pod opieką starego dozorca Pitscha, któremu należy się uznanie, że w krytycznych momentach uratował przed zniszczeniem pozostałe cenne dobra kulturalne.

Podczas oblężenia Wrocławia w 1945 r. bomba spadła na gmach Archiwum¹ i zniszczyła najdotkliwiej II piętro biblioteczne z cennym

¹ „Diözesanarchiv schwer getroffen. Die Bombe schlug in die obere Bibliothek ein, riss den Dachstuhl über dem gesamten Mittelbau herunter und schlug bis

zbiorem „Silesiaca” i część magazynu archiwalnego, narażając pozostałe zbiory przez długie miesiące na szkodliwe działanie wpływów atmosferycznych. Dalszą opiekę okazały w tych ciężkich chwilach siostry elżbietanki szare z Wrocławia, które urządziły w piwnicach biblioteki filię swego szpitala.

Po ustaniu wojennych działań i powrocie z ewakuacji ks. K. Engelberta rozpoczęły się prace wstępne nad oczyszczaniem magazynów bibliotecznych i archiwalnych z rumowisk i gruzów. Władze polskie, które przybyły do Wrocławia po kapitulacji miasta i rozpoczęły „trudne dni” prac, okazały rychłą pomoc diecezjalnym instytucjom. W Bibliotece Kapitulnej właściwe prace oczyszczające rozpoczęły się 24 V 1945 r., kiedy to dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej dr A. Knot poruczył specjalnej grupie robotniczej złożonej z 10 ludzi, pod kierownictwem radcy bibliotecznego K. Hackmanna, usuwanie gruzów z magazynów. Wiele życzliwych rad udzielał wtedy grupie polskiej przybyłej do Wrocławia ks. prof. H. Hoffmann, zasłużony badacz historii śląskiej i płodny pisarz.

Po zabezpieczeniu dachu gmachu archiwalnego konstrukcją z desek i blachy żelaznej, gdyż w owych dniach trudno było zdobyć odpowiedniejszy materiał, nastąpiło zwożenie ewakuowanych zbiorów archiwalno-bibliotecznych w niezmiernie trudnych warunkach komunikacyjnych i transportowych. Zwożono wtedy też przedmioty muzealne. Krzątali się około tej zwózki wówczas ks. Engelbert, ks. Terłaga, który przybył do Wrocławia. Koszty pokrywała ówczesna Administracja Apostolska Dolnego Śląska, aczkolwiek sama borykała się z kłopotami finansowymi. Wydatki były znaczne, a pieniądze trudne do zdobycia w ciężkich warunkach bytowania przy wielkiej fluktuacji ludnościowej. Ćdrobina benzyny była wtedy wysoko ceniona przy zwózce przedmiotów ewakuowanych. Dla przykładu nadmienimy, że wydatki archiwalne i biblioteczne wyniosły w 1946 r. 36 666 zł, w 1947 r. — 316 026 zł, w 1948 r. — 487 021 zł, w 1949 r. — 624 788 zł, w 1950 r. — 437 670 zł. Bardzo trudne roboty murarskie, ceglane sklepienie nad całym magazynem bibliotecznym, naprawę zarysowanych murów wykonali w godzinach nadprogramowych pracownicy grupy budowlanej ob. Wodary, mistrza murarskiego, zajętego przy odbudowie katedry wrocławskiej. Z prawdziwym uznaniem należy podkreślić poświęcenie tych ludzi i ich kierownika, którzy na widok przerażającego spustoszenia przyszli z pomocą zniszczonej bibliotece. Nową zupełnie więźbę dachową założono i cały gmach pokryto dachówką w 1957 r. dzięki subwencji arcybiskupa B. Kominka.

Z wielkimi trudnościami zdobywano środki na wewnętrzne wyposażenie magazynów. Zakupiono więc drewniane regały do biblioteki o łącz-

nej długości 2505 m, a dla archiwum 145 m bieżących regałów. Regały wykonali S. Lepka i F. Krzemiński. Wszystkie regały pokryto płynem przeciwpożarowym. Zakupiono również szafę na dokumenty pergaminowe oraz na kartki katalogowe. Do 1950 r. wydatki rzeczowe wyniosły 1 902 181 zł. Za ciekawą ilustrację wysiłków może służyć jeden szczegół: na zdobycie szkła wystawowego do witryn poświęcono aż 50 godzin zachodu w 1946 r.

Jeśli idzie o ewakuowane zbiory archiwalne, biblioteczne i muzealne, to losy wojny obeszły się z nimi różnie. Najmniej ucierpiały starodruki Biblioteki Parafialnej św. Jakuba w Nysie, które wywieziono z Wrocławia przed frontem 1945 r. i umieszczono je na plebanii w Strzelinie. Gorzej obszedł się los wojny z kapitulnymi inkunabułami. Przed frontem wywieziono z Biblioteki Kapitulnej celem zabezpieczenia 805 inkunabułów, ale nie udało się wszystkich odnaleźć. Inkunabuły kapitulne i nyskie wywieziono do Sobótki. Stąd żołnierze niemieccy przewieźli je w ostatnich miesiącach wojny do hrabstwa kłodzkiego. Władze polskie zabezpieczyły je w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie. W samej Sobótce zachowało się 49 inkunabułów, których nie zdołano przewieźć dalej, i te najprędzej powróciły do Wrocławia. Biblioteka Jagiellońska zwróciła tutejszej Bibliotece Kapitulnej w 1948 r. 489 inkunabułów. Pod względem treściowym przeważają wśród nich dzieła teologiczne. W czasie wojennej ewakuacji zaginęły niektóre rękopisy Biblioteki Kapitulnej. Nie zdołano również odnaleźć wszystkich archiwaliów. Spośród zabytków muzealnych nie odzyskano do tej pory wszystkich tryptyków oraz Madonny Łukasza Cranacha pochodzącej z kolegiaty w Głogowie i z katedry wrocławskiej.

Po remoncie magazynów archiwalno-bibliotecznych i muzealnych rozpoczęła się żmudna praca nad uporządkowaniem zbiorów Archiwum, Biblioteki i Muzeum. Pozostała też konieczność przywozu reszty zbiorów. Od 1946 r. kierownikiem tychże trzech instytucji diecezjalnych został mianowany ks. W. Urban. Praca była wówczas bardzo ciężka. Kłopoty wzmagaly się z powodu trudności zdobycia środków transportowych. Odbywała się ona często w mroźne dni zimowe przy wybitych oknach, dyktą jedynie zabezpieczonych, stąd też pochłaniała wiele cennego zdrowia i sił. Personel pomocniczy był bardzo szczupły. Początkowo pomagał w pracy bardzo ucziwy staruszek, dr O. Hauke, i dorywczo ks. Z. Zimmer. Po ich wyjeździe do Niemiec pracował W. Baron, siostra A. Cieślik, R. Kopyra, E. Pośpiech, W. Szeliga, P. Tunger, R. Bienia. Najzyczliwiej w latach 1950—1959 poświęcał swe siły i przygotowanie naukowe pracom archiwalno-bibliotecznym ks. dr A. Sabisch. Po nim pracował do 1966 r. ks. A. Świerk. Należy też tu wspomnieć ofiarny trud S. Siemieńskiego i A. Jochelsona. Od 1950 r. po zwolnieniu się z pracy J. Walter ogromnie wiele trudu i poświęcenia oraz zamilowania w prace tutejsze wkładają

siostry elżbietanki: D. Tyrakowska, A. Piekarska, F. Seńska, W. Ulewicz, I. Szewczyk. W Muzeum Archidiecezjalnym w latach 1947—1950 włożył wiele pracy i zamięłowania ks. dr P. Śledziwski, niezmiernie uzdolniony artystycznie, a po nim dr W. Lenkiewicz, i Z. Wrześniowski. Obecnie jako kustosz muzealny pracuje mgr M. Pacyna.

Do ważnych niewątpliwie zadań i prac bibliotekarskich należy uporządkowanie zbiorów, ale do jeszcze ważniejszych zalicza się konieczność udostępnienia ich badaczom naukowym. Na tym odcinku z radością należy stwierdzić, że opisywane placówki kulturalne archidiecezji wrocławskiej należą do czołowych, które po 1945 r. udostępniły dla badań naukowych całość swoich zbiorów. Celem ułatwienia badań naukowych skatalogowano wszystkie odziedziczone księgozbiory w liczbie 74 806 tomów, otrzymanych od ks. prof. H. Hoffmanna, F. Seppelta, E. Waltera, L. Cuno, F. Geschera, A. Heinke, F. Zillmanna, J. Gewiesa, F. Piontka, A. Schultza i innych.

Opracowano i ułożono dla całości zbiorów katalog systematyczny. W latach 1955—1958 opracowano katalog proveniencji. Bp W. Urban przygotował w 1955 r. w maszynopisie *Katalog inkunabułów Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu* oraz *Rękopisy Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu* (Wrocław 1956, maszynopis). Z tegoż katalogu rękopisów pewne części wyszły drukiem².

Dla ułatwienia i orientacji w zbiorach instytucji diecezjalnych i kościelnych dla badaczy ogłosił bp W. Urban krótkie wprowadzenie³ oraz informator o zbiorach archiwalnych⁴. Dzięki poparciu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i życzliwości ks. prof. Stanisława Librowskiego, redaktora organu „Archiwa — Biblioteki i Muzea Kościelne” mógł on ponadto wydać katalog archiwum⁵. Ponadto przygotowano katalog alfabetyczny starodruków z Biblioteki św. Jakuba w Nysie oraz dokładny ich spis w liczbie 2909 pozycji. W 1953 r. spisano starodruki Bibliothecae Aedis Sacerdotum ex Monte Capellae.

² W. Urban, *Rękopisy liturgiczne Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu* (Archiwa—Biblioteki i Muzea Kościelne, VI, 1963, s. 155—190); tenże, *Rękopisy skryptyczyste i egegetyczne w zbiorach Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu* (tamże, IX, 1964, s. 23—36); tenże, *Rękopisy prawnicze Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu* (Prawo Kanoniczne, 1966, s. 109—131).

³ W. Urban, *Sredniowieczne rękopisy Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu* (Ateneum Kapłańskie, 1949, z. 3, s. 278—281).

⁴ W. Urban, *Archiwum Diecezjalne* (Nasza Przeszłość, IV, 1948, s. 311—316); tenże, *Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu* (Archeion, 1956, nr 25, s. 309—320); tenże, *Ocalałe archiwa z czasów diecezjalnych rządów arcybiskupa kardynała Adolfa Bertrama (1914—1945)* (Sobótka, 1955, nr 3, s. 531—535).

⁵ W. Urban, *Katalog Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*. Rękopisy, Lublin 1965—1968, s. 798.

Dział rękopisów Biblioteki Kapitulnej w latach 1945—1970 powiększył się o 351 jednostek, wśród których znajduje się kilkanaście rękopisów średniowiecznych. W nawiązaniu do pisma Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (3 I 1962) przekazano zdeponowane w Archiwum Archidiecezjalnym metryki „parafii sudeckich” Archiwum Państwowemu we Wrocławiu celem przesłania ich władzom czechosłowackim. Dzięki subwencji Kurii Arcybiskupiej zakupiono komplet *Bibliografii Estreichera*. Nabyto dla tutejszych zbiorów bibliotecznych 3458 dzieł polskich z zakresu powojennej literatury teologicznej i historycznej.

Ostatnia wojna, jak wspomniano, dokonała zniszczeń w stanie zachowania księgozbiorów, dlatego też przed kierownictwem stanęła konieczność konserwacji i oprawy zagrożonych egzemplarzy. W latach 1945—1970 poddano fachowej konserwacji i oprawie lub przeoprawie 842 jednostki archiwalne, 97 inkunabułów, 405 starodruków oraz 59 204 tomy druków nowszych i czasopism. Ważną pozycję prac w minionym 25-leciu stanowiły różne wystawy. Organizowano je na własnym terenie lub też uczestniczono przez wypożyczenie zbiorów w innych instytucjach, jak np. w Wystawie Ziem Odzyskanych w 1948 r. i innych. W początkowych latach z powodu konieczności odbudowy uszkodzonego budynku i wewnętrznej adaptacji można było urządzać wystawy w skromniejszym zakresie i były one raczej rzadsze. Żywsze tempo w organizowaniu wystaw nastąpiło od 1951 r. Na dość szeroką skalę urządzono wystawę w związku z poświęceniem odbudowanej katedry wrocławskiej w 1951 r. pt. *Wrocławska katedra w świetle dokumentów*. Po niej urządzono trzy następne wystawy w tym samym roku: *Wystawa tkanin liturgicznych*, *Malarstwo Michała Willmanna*, *Dzieje wrocławskiej diecezji w świetle dokumentów od XII do XVIII w.* W 1952 r. odbyła się wystawa zabytkowych monstrancji z terenu archidiecezji wrocławskiej. W 1953 r. odbyła się wystawa pt. *Zniszczenie i odbudowa kościołów Dolnego Śląska*. Następnie urządzono wystawę *Obrazy religijne XV—XVIII w.* (1954), *Historiografia polska* (1959), *Z dziejów kultu Matki Boskiej Wniebowziętej* (1961), *Świadectwa kościelnych ksiąg metrykalnych o polskości Śląska* (1961), *Język polski w duszpasterstwie diecezji wrocławskiej* (1962), *Polska książka religijna szczególnie w zakresie mariologii w duszpasterstwie diecezji wrocławskiej* (1963), *Biblia polska na Śląsku do r. 1945* (1964), *400-lecie Seminarium Duchownego we Wrocławiu* (1965), *Tym, którzy przetrwali* (polskie świadectwa kościelne do 1945 r., 1965), *Wkład Archidiecezji Wrocławskiej w tysiąclecie Polski 966—1966* (1966), *700-lecie kanonizacji św. Jadwigi 1267—1967* (1967), *Wrocław i Poznań na przestrzeni lat 968—1968* (1968), *Zbiory malarskie ks. Ludwika Siemradzkiego, proboszcza ze Szczawienka na Dolnym Śląsku* (1968), *Eksplicy o motywie chrześcijańskim* (1968), *Idea ekumenizmu w filatelistyce*

(1969), *Papieże w sztuce medalierskiej* (1969), *Twórczość filatelistyczna Kazimiery Dąbrowskiej* (1969).

Na odcinku akcji zabezpieczania zbiorów zmikrofilmowano wszystkie dokumenty, składające się z trzech działów, mianowicie chronologicznych, z sygnaturami alfabetycznymi i miejscowości śląskich i parafii. Zmikrofilmowano również cenniejsze zabytki (*Księga henrykowska*, *Statuta Rudolphina*, *Liber Niger*, *Liber Berghii*, *Legenda Sancta Hedwigis*, *Benedictionale* i inne. Sporządzono też *Katalog fotograficzny zbiorów Muzeum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*.

Do bardzo ważnych czynności archiwalno-bibliotecznych należy bezsprzecznie usługa i udostępnianie zbiorów. Praca ta jest niezmiernie ważna w badaniach naukowych. Stan udostępniania zbiorów w minionym 25-leciu przedstawiał się następująco:

1. zwiedzeń w celu korzystania ze zbiorów było	34 747 (ok. 752 osoby)
2. wydano do pracowni naukowej książek w tomach	60 266
3. wydano do pracowni naukowej jedn. archiwalnych	77 428
4. załatwiono na piśmie kwerend archiwalnych	435
5. załatwiono innych kwerend	35 174
6. udzielono wyjaśnień i informacji	25 707
7. przyjęto z parafii kopii metrykalnych	5 865
8. dokonano adnotacji metrykalnych	3 200
9. załatwiono korespondencji	4 700

Należy też podkreślić, że Archiwum Archidiecezjalne i Biblioteka Kapitulna we Wrocławiu udostępnia pracownikom naukowym wszystkie swe zbiory, co życzliwie zdołał zauważyć J. Szymański⁶.

W okresie minionych 25 lat oparto częściowo lub całkowicie na materiale mieszczącym się w tutejszym Archiwum lub Bibliotece 184 prace drukowane i 360 prac nie drukowanych.

Pracownicy Archiwum i Biblioteki przy wymienionych zajęciach nie zaniedbali bynajmniej osobistych prac naukowych. I tak ks. A. Sabisch od dawna pracował wytrwale nad przygotowaniem edycji najstarszych akt kapituły wrocławskiej. Na podstawie tych źródeł powstała książka J. Sawickiego⁷. Ks. A. Świerk zajął się historią szkolnictwa średnio-

⁶ J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Lublin 1968, s. 340.

⁷ J. Sawicki, *Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne*. X Synody diecezji wrocławskiej i ich statuty na podstawie materiałów przysposobionych przy współudziale A. Sabischa.

wiecznego⁸ oraz średniowiecznymi bibliotekami klasztorными i ich znaczeniem dla dziejów kultury⁹. Bp W. Urban ogłosił dotychczas 225 prac drukiem, w tym wiele dotyczących polskości Śląska od średniowiecza po czasy najnowsze¹⁰.

W Muzeum Archidiecezjalnym w minionych latach starano się rewindykować ewakuowane zbiory w czasie wojny. Przeprowadzono konieczne konserwacje. Powiększono zbiory, zwłaszcza w dziale numizmatyki. W 1952 r. wydano *Przewodnik po Muzeum Archidiecezjalnym we Wrocławiu* nakładem Kurii Arcybiskupiej. W omawianym okresie zwiędziło tutejsze Muzeum 50 550 osób.

Jeśli idzie o plany i zamierzenia na przyszłość, to trzeba zaznaczyć, że jeden kierunek pracy musi iść przyjętym torem — uzupełniania zbiorów, konserwacji ich i udostępniania. Z drugiej strony pragnęlibyśmy wydać przygotowane już prace umożliwiające jeszcze wydatniejsze korzystanie z naszych zbiorów, prowadzić dalsze badania naukowe nad dziejami Kościoła na Śląsku, urządzać odpowiednie wystawy.

Do prac przygotowanych, które czekają na druk, należy praca bp W. Urbana pt. *Duszpasterski wkład duchowieństwa w archidiecezji wrocławskiej w latach 1945—1970, Z dziejów polskiego duszpasterstwa w archidiecezji wrocławskiej w czasach nowożytnych. Z zakresu ułat-*

⁸ A. Świerk, *Stan szkolnictwa we Wrocławiu w drugiej połowie XIII w.* (Nasza Przeszłość, XVII, 1963, s. 77—83); tenże, *Rektorzy pierwszej szkoły miejskiej we Wrocławiu w okresie przed reformacją* (Acta Universitatis Wratislaviensis, 1964, nr 23, s. 171—196).

⁹ A. Świerk, *Z problematyki badań nad dziejami śląskich bibliotek klasztornych* (Sobótka, XVII, 1963, nr 1, s. 14—25); tenże, *Średniowieczna biblioteka klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna w Żaganiu*, Wrocław 1965.

¹⁰ Do ważniejszych prac należą: *Katedra wrocławska*, Wrocław 1951; *Język polski w duszpasterstwie wrocławskiej diecezji w pierwszej połowie XIX w.* (Przegląd Powszechny, 1951, IX, s. 178—195); *De testimonis vitam Nankeri episcopi Wratislaviensis illustrantibus* (Collectanea Theologica, 1955, nr 2, s. 250—286); *Leopold hr. Sedlnicki książę biskup wrocławski 1836—1840 na tle dziejów Kościoła na Śląsku w pierwszej połowie XIX w.*, Warszawa 1955; *Konwersja Malecjusza Smotrzyńskiego polemisty i dyzunickiego arcybiskupa połockiego w latach 1620—1627. Przyczynek do dziejów polemiki religijnej XVII w.* (Nasza Przeszłość, V, 1957, s. 134—216); *Studia nad dziejami wrocławskiej diecezji w pierwszej połowie XV w.*, Wrocław 1959; *Materiały do dziejów polskości na Śląsku w wizytacjach diecezji wrocławskiej (do pocz. XVIII w.)* (Sobótka, XIV, 1959, nr 2, s. 149—195); *Zarys dziejów diecezji wrocławskiej*, Wrocław 1962; *Polskie kaznodziejstwo i katechizacja we wrocławskiej diecezji w czasach pruskich* (Nasza Przeszłość, XVII, 1963, s. 123—186); *Archidiecezja wrocławska w latach 1945—1965* (tamże, XXII, 1965, s. 10—68); *Szkice z dziejów diecezji wrocławskiej* (Studia Theologica Varsaviensia, 1965, nr 2, 1966, nr 1, 1967, nr 1); *Powody i okoliczności przyjęcia chrztu przez Mieszka I* (tamże, 1966, nr 2, s. 11—45); *Ostatni etap dziejów Kościoła w Polsce przed nowym tysiącleciem (1815—1965)*, Rzym 1966.

wienia korzystania ze zbiorów należy wymienić pracę przygotowaną do druku przez bp W. Urbana pt. *Katalog dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*. Część I: Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi. Część II: Dokumenty chronologiczne, Część III: Dokumenty odnoszące się do parafii. Ponadto czeka na druk *Benedykcjonarz wrocławski* w opracowaniu W. Urbana oraz *Statuty kapituły katedralnej we Wrocławiu*, *Repertorium dokumentów do historii diecezji wrocławskiej* Fryderyka Berghiusa.

Przedstawiony w niniejszym szkicu zarys działalności Archiwum, Muzeum Archidiecezjalnego i Biblioteki Kapitulnej w latach 1945—1970 nie wyczerpuje wszystkich prac i wkładów. Zwrócono w nim uwagę jedynie na najistotniejsze i ważkie momenty i przejawy, świadczące o rzeczywiście wysiłku i dorobku.

DAS ARCHIV-MUSEUM DES ERZBISTUMS UND DIE KAPITELBIBLIOTHEK IN DEN JAHREN 1945—1970

Das Archiv-Museum des Erzbistums und die Kapitelbibliothek in Wrocław hat unumstrittene Verdienste um die Kultur und Wissenschaft in der Diözese. Die sich bis 1939 günstig entwickelnden Anstalten erlebten seit Kriegsbeginn ernsthafte Erschütterungen. Ein besonders schwerer Schicksalsschlag war für sie die Bombardierung der Stadt im Jahre 1945. Nach dem Krieg hatten die polnischen kirchlichen Behörden schwierige Aufgaben zu lösen, wie Rettung, Sicherstellung, Rückforderung der Sammlungen und deren Bereitstellung die wissenschaftlichen Forschungen. Zuerst musste mit grossem Kostenaufwand das Gebäude des Archivs, des Museums und der Bibliothek wiederaufgebaut werden. Später wurden die evakuierten Sammlungen zusammengeführt, wobei nicht alles aufgefunden werden konnte. Die nächste Etappe war die mühsame Arbeit beim Ordnen der Sammlungen. Mit Genugtuung kann festgestellt werden, dass die kirchlichen Behörden alle Sammlungen der wissenschaftlichen Forschung zur Verfügung gestellt haben. Eine beträchtliche Anzahl von Archivalien, Büchern und Musealien wurden einer sorgfältigen Konservierung unterzogen. Viel Aufmerksamkeit wurde auch aktuellen Ausstellungen geschenkt, insbesondere der Popularisierung polnischer Archivalien. Es wurden auch zahlreiche Mikrofilme hergestellt. Die Mitarbeiter der genannten Anstalten versäumten auch ihre selbständige wissenschaftliche Arbeit nicht.